

UNGDOMSLIV ÅR 2008

En antologi lavet af unge

Greve UngdomsCenter

Forord

Kære læser

Denne antologi, Ungdomsliv år 2008, er en antologi skrevet af unge, som bor i Greve. Bogen er blevet til ved en konkurrence, der blev udskrevet med følgende udmelding til de unge:

Du skal være mellem 14 og 20 år gammel og bo i Greve Kommune for at kunne deltage. Du kan også deltage, selvom du ikke bor i Greve, hvis du går i en 8., 9. eller 10. klasse i Greve Kommune eller går på Greve Gymnasium. Du må deltage med så mange bidrag du har lyst til, men du kan kun vinde én førstepræmie.

Ydermere stod der i oplægget:

Du kan deltage i bogprojektet, hvis du skriver en tekst eller tager et eller flere billeder, som handler om ungdomsliv i Danmark i år 2008. Dit bidrag skal fortælle en historie om, hvad unge mennesker her og nu går og tænker på, laver og drømmer om. En historie om ungdomsliv kan man fortælle på mange forskellige måder, men det vigtigste er, at det er din vinkel, der træder frem.

Fra Greve UngdomsCenter tog man rundt på skolerne og præsenterede projektet, som heldigvis blev vel modtaget de fleste steder.

Og bidragene kom væltende ind. Over 80 bidrag blev det til, og af dem blev 44 valgt ud som bidrag til denne bog. De er fordelt mellem billeder, digte, noveller og essays.

Og man får virkelig et indtryk af, hvad unge tænker om at være ung. Både i de tætte fortællinger, som er novellerne og digtene, og i de mere analytiske, som er essayene. Vi kan kun ønske god fornøjelse med læsningen.

På de følgende sider er tekstbidragene præsenteret ganske kort.

Billederne er ikke beskrevet. Dem må du møde med dine egne øjne og tage stilling til dem derfra.

Denne lærervejledning er en hjælp til din danskundervisning i det omfang, du måtte ønske at læse nogle af teksterne i din danskundervisning. Og hvem ved måske kunne disse tekster inspirere dine egne elever til at tænke over (og sætte ord på), hvordan det er for dem, at være unge i det senmoderne samfund.

God fornøjelse

Eiler Jensen

Ungdomsliv år 2008

Den bog du sidder med er et vidnesbyrd om livet som det opleves af mange unge i dag.

Man kan godt blive en smule forskrækket, når man læser den, for der er mange udsagn om, at dette ungeliv slet ikke er så nemt endda.

Novellerne, digtene, billederne og de fire essays vidner om, at de unge har kendskab til et liv, som ikke er nogen rosenrød affære.

Der er tale om misbrug, om ensomhed, om depressive tendenser, om selvmord og om svigt. Muntert er det så langt fra, men der er alligevel gode livsbekræftende stemmer iblandt.

Novellerne

Den første novelle, Runaway, handler om en pige, der ofte løber hjemmefra i nattens mulm og mørke, når forældrene skændes. Men væk må man, når stemmerne bliver uudholdelige at lytte til. Bare de der forældre da for pokker kunne finde ud af det, være lidt voksne, tage lidt ansvar ... Men så ... det er synd at afsløre slutningen her.

Men novellen kan læses som et fint følt indlæg af en ung, der synes, at hun da bør høres ... Novellen er udtryk for en stille protest - men ikke desto mindre en protest. ...

Fanget i en forkert verden er novellen om den unge pige, der har begået selvmord og nu ser til ved sin egen begravelse - især er det moderen, som hun iagttager, men der gives også anledning til at fortælle egen historie, og man får indtrykket af en pige, hvis livsmod langsomt pilles ud af hende, og hun ender med at slå fast, at det sted hvor hun nu befinder sig er et langt bedre sted at være end i en verden, hvor menneskeværd måles med evnen til at gøre andre mindre.

Til Far er en i novelleform stærk anklage. En pige, der føler at alle de løfter, som hendes far har udstedt til hende, da hun var lille, er blevet svigtet og tilintetgjort. Pigen føler, at faderen har forandret sig, og hun opdager, at den garderhusar-bamse, som faderen engang har givet hende er alt for hård til at kramme - skønt fyldt indeni er ganske blød. Sådan føles det sikkert for mange børn/unge?

GülSezen er ... er en fortælling om en ung indvandrepige, der så at sige spalter sig for at kunne være i sin krop og sit liv og for at kunne leve dette uudholdelige liv. Først i slutningen røbes det imidlertid, at de to piger, der fortælles om, er den samme. Overlevelseskraft har mange ansigter. I novellen hedder det: Gülsezen er mig. Vi deler samme sjæl. Vi er den næste styrke efter Gud. Har heller ikke troet på andre magtformer, heller ikke på skæbnen.

Novellen @dskilt er en fortælling om tolerance. Rune og Todd er gode venner, men pludselig skal Todd tilbage til England. Der er en hemmelighed, som Todd har glemt at fortælle sin gode ven - og her i lufthavnen kan han ikke (nå at) få det sagt. Men det viser sig at Todd ikke, som Rune er sikker på, er til piger, men at han tværtimod har fundet ud af, at han er bøsse. Når han ikke har fortalt venen om det skyldes det den enorme fordomsfuldhed, som (især) Rune er besat af.

Et af de stærkeste og mest sorte indlæg er novellen Tilgiv Mor. Her er der tale om et udtryk for et svigt, som er helt forfærdeligt og smertefuldt. Camilla kan næsten ikke holde ud at være derhjemme hos moderen, der er blevet forladt af faderen og efterfølgende ved at gå godt i hundene. Storebroderen Peter er for længst flyttet, men nu lyder det fra den ikke særligt deltagende og noget krysteragtige bror: Tilgiv mor.

Pigen holder sammen med veninden Anna til på Trappen ligesom byens øvrige udskud. Fortvivlelsen hos Camilla er så stærk, at hun end ikke kan fortælle om elendigheden til sin bedste veninde.

En dag under aftensmaden revner ballonen og krisen bryder ud i lys lue. Camilla holder sig dog i skindet, men går ind og ringer til broderen for at få ham til at hjælpe - men det lyder bare, som før: Tilgiv mor. Ganske vist lover han at komme hjem - men først om et år, når Camilla fylder 18 - og tror man så på det?

I novellen Hjertet er Jonas lykkeligt forelsket i Linda - men en dag kommer brevet, som er det sværeste af alle breve - afskedsbrevet. Ikke fordi Linda er træt af Jonas og vil ryste ham af, men ganske enkelt fordi hun skal flytte ikke bare en gade eller en by væk, men hele to broer! Man får inderligt ondt af Jonas og ønsker at det ikke var sådan, og selv skriver han i sit digt til Linda: Selv om du nok lod mig lide, /synes jeg at du skal vide,/at du stadig er elsket af mig, / og at jeg tilgiver dig. Vel er det ikke stor lyrik, men det er stort tænkt.

Nogen gange må man lytte til fortællinger, hvor man - selv om det hele ser ud til at ende lykkeligt - alligevel frygter, at det må gå galt. Kølig luft - Om hvor galt det kan gå er fortællingen om den unge pige, der møder sit livs kærlighed, Patrick. Men da Patrick får nye bekendte, glider forholdet ud i noget, der ligner ligegyldighed fra hans side, mens hun holder så fast som man nu kan. Ved en fest kommer det oven i købet så vidt, at pigen bliver voldtaget af en af Patricks bekendte. Og først da hun bogstavelig talt træder op på jernbanebroen for at springe ud og gøre en ende på det hele, besinder Patrick sig og lover bod og bedring - i telefonen! Så meget man end ønsker for den stakkels pige, at det må lykkes for dem at holde sammen på forholdet, så må man dog tvivle - og måske er det også hvad pigen selv gør, når hun afslutningsvis spørger: Hvorfor kommer det så sent?

Digtene

Digtet At eksistere er et stærkt udtryk for, at hvis man ikke finder sig selv, vil man dø. Et digt om noget af det sværeste at håndtere. Udleveretheden til ensomhed.

Der ligger den ... Sådan indledes digtet Hvad kan der ske? Hvad er det så den er for noget? En genstand - en pibe - en joint? Men det er imidlertid heller ikke det, digtet handler om ... men om fristelsen og skrøbeligheden. Bare lige en til ... og så ikke mere. Det er mere end én gang gået galt for mange, og digtet har denne nervesitren, der gør, at det er et helt enkelt digt, som man alligevel vender tilbage til.

Fortrydelse. Hvad gør man, når det er gået galt - når man har begået en handling, som man i samme moment fortryder, fordi det sårer den ene anden, således at linjen er strakt ud imellem dem? Så kan man sidde der i sit glashus af fortrydelse og manglende ord og se den anden martres - samtidig med at man nærer ønsket om det gjorte som ugjort, så man kan få uskyldigheden tilbage, som det hedder, så man kan slette det sårede, knuste udtryk i hendes øjne. Uha.

Identiteten er synlig i alle tekster, og i digtet Om at være anderledes får det et særlig stærkt udtryk : At se på livet fra en anden sjæl/ fra en anderledes krop, én der føler sig fæl.

Hvad gør man fra den position - andet end at forsøge at tale selvtillid ind i sig selv, men vejen fra skrøbelighed til robusthed er en lang proces ...

Samme spinkle identitet føler også personen i digtet Er jeg her? Man fristes til at svare ... For hvem er dette jeg, der på den ene side må følge forældrenes vilje - og på den anden side lide den tort at være måske både overset og gennemskuet af ”de andre”. En ingen, en nobody får mæle. Der venter den svære opstigning fra ingen til nogen.

Indespærring og ensomhed. Hvor hårdt må det blive? Så hårdt, at ”jeg”personen hverken kan se eller føle sig selv. Der er hjælp behov. Men håbet om, at der derude er en, der vil træde hjælpende til

bevares. Her ligger håbet, når jeg følte mig ikke tilpas nogen steder udspilles. Men den glæde der opstår som følge af håbet ... er den reel? Hvor stort et selvbedrag ligger der hos personen, når vedkommende siger jeg bliver næsten helt glad ved tanken, om at nogle vil hjælpe mig. Der kommer bare ikke nogen. I hvert fald ikke medens digtet ”kører”. Og hvad så?

At finde sin vej. Jeg følte mig ikke tilpas nogen steder er et udtryk for, at ethvert liv må have mål og retning, og hvad gør man så, når den ikke viser sig? Der er gaden, der giver ro i første omgang, men Gaden er også rastløshedens sted. Ikke desto mindre er den hvileløse vandring nødvendig, en tid, men nok er nok, som man siger og pludselig rejser sig muligheden for et perspektiv. Det var dengang. Nu er det nu.

Menneskeheden er et digt, der giver selve menneskeheden mæle. Intet nyt er under solen, hævder den, alt nyt er dårligt, som det hedder. Og kynismen er herskende skam, medlidenhed og kærlighed/kender jeg ej til, hævdes der af den der er alt, nemlig menneskeheden. Et dystert perspektiv.

Et før-nu digt, der drejer sig om den akse, der hedder udvikling og betegner overgangen fra barn til voksen. Før nutiden nu fremtiden. Skrap sovs til skurvede hoveder ... For hvordan er det lige med ungdommen og nutiden? Opløses den helt i fremtiden? Der er i hvert fald noget at overveje.

Essays

Essayet er en ganske anden genre end novellen og digtet. Hvor de to fiktive genrer så at sige tager temperaturen på et menneske eller på relationen mellem mennesker, så skaffer essayet i højere grad et helikopterperspektiv over dette at være menneske i et givet samfund. De fire essays, som er repræsenteret i denne antologi udgør ingen undtagelse.

Ung i Greve - eller ung generelt. Der er vel ikke den store forskel, som anført. Hvorfor ... fordi at være ung er en tung opgave at løse: der er pige problemer, drengeproblemer, kropsproblemer og forældreproblemer. Én stor smeltedigel af problemer - ikke mindst fordi ungdommen er en lang forandringsproces. Men der er et felt, hvor trøst kan findes. I musikken. Musikken er den ordløse måde at begribe sig selv på, fordi musikken er en uløselig del af at være ung. Derudover bliver ungdommen sammenlignet med at stå i kø til en virkelig vild forlystelse. Omsider når man frem til oplevelsen. Og når så turen er overstået, så må man håbe, at man er rustet til det videre liv. Til den næste tur.

Ung og alternativ. At være alternativ er i høj grad noget, der knytter sig til påklædningen. Og der tænkes ikke bare på Punk, men på hvad som helst, der adskiller sig fra mainstream. At være alternativ kræver et vist mod, fordi det kræver, at man tør møde synspunkter, der er kritiske i forhold til den måde, man vælger at tone frem på.

Det er heller ikke uden problemer at vælge den anderledes påklædning, når man fx vil have et job. Hvordan stiller man fx op til en jobsamtale - Klæder man sig, som man vil eller som det forventes? Og hvordan påvirker det ens mulighed for at være autentisk? Så er der spørgsmålet om alkohol. Skal man drikke hjernen ud - eller bare til det er sjovt? At finde grænsen for det normale er ingen let sag. Især ikke hvis det har vide rammer.

Ungdommen er den narcissistisk eller hvad? Det kommer måske an på, hvorledes man definerer det - er det enten kærlighed til sig selv eller er det at betragte som en psykisk lidelse. Man forstår spørgsmålet og tvivlen det er forårsaget af, når man tænker på de vilkår der er for at være ung i dag. Og i dette essay findes en af de klareste formuleringer over, hvad det vil sige at leve i senmoderniteten. Både hvad angår livet i de mange muligheders vold og livet i velfærdssamfundet. Fast ligger

det dog at ungdommen er et livsafsnit, hvor det næsten forventes af en, at man skiller sig ud og gør oprør. Og skal der endelig bindes en knude i forholdet ung og narcissisme, mener vores essayist så er det i relation til forbruget. Og her er det rart at læse en tekst, som munder ud i en hyldest ikke bare til livet, men også til vilkårene, rettighederne og mulighederne - og ikke mindst en forståelse af, at disse ikke eksisterer af sig selv, men på grund af kampe, der er gået forud. Kampe udkæmpet af forfædrene. Vi er med andre ord ikke kun til i egen ret og kun den. Men i nok så høj grad er vores vilkår historisk betingede.

Ungdomsliv år 2008

Ungdom, ungdom, ungdom. Hvad tænker jeg?

Det er mig, det er mine venner, min omgangskreds, mit liv. Jeg står midt i den, men er alligevel i tvivl om, hvor den er. Den er i mit blod, når jeg smækker med døren og kaldes teenager. Når mit hjerte er flyvende, ved jeg, at den har stået på spil.

Den vanskelige tilværelse - hvad er indholdet i den? Eller en den blot en prøvelse - et drømmespil? Der er så mange overvejelser, der skal gøres, så mange beslutninger, der skal træffes for det videre liv og så mange muligheder, der ligger for. Og vigtigt er det ligeledes at huske at leve, medens man er i sin forandringsproces - *oplevelsen ville jeg nødig være foruden*, som der står.

Et væsentligt moment er fællesskabet, at indgå i fællesskabet er blandt andet at finde ud af det, der skaber det, men også ind til det der viser, hvor den enkelte skiller sig ud. Og så er der typerne: popperne, hippierne, emoerne, gangsterne, nørderne, keglerner osv. Og der er forbruget og netværket.

Men vigtigst af alt er at tilgodese sig selv: Vi er opvokset med oprøret mod janteloven og er vant til at tro på os selv. Fører det til egoisme? Ungdommen er den tid i livet, hvor man søger bag facaden og prøver at finde sig selv. Det er ikke egoisme, men kan naturligvis i uheldige tilfælde føre dertil.

Men først og fremmest er det en nødvendig søgning, for hvem er de unge i dag: *Vi er den nye generation. Vi er de historieskabende.*

Om Fiktive tekster

Tekstpædagogiske tanker

Elever skal kunne forholde sig til de tekster, de møder og skal arbejde med, hvilket kræver sproglig fordybelse, fordi tekster er forskellige. Dels er tekster forskellige med hensyn til overordnet genre: er det fx tekster, som vil informere – eller er det tekster, der vil give mulighed for oplevelse? Er det tekster, hvis ærinde er information og derfor må undersøges for sprogbrug med henblik på, om de virkelig vil overbevise eller blot overtale? Er teksterne mao saglige eller emotive osv.

Eleverne må lære, at teksternes udtryksformer spiller tæt sammen med deres formidlede indhold. Er det fiktive fortællinger, hvis opgave er at formidle oplevelser, må opgaven være en anden, end hvis den er faktuel; men den er stadig sproglig, idet det nu handler om at finde ud af, hvorledes sproget er med til at overbevise læseren om, at det, der foregår på siderne er noget, som kunne have fundet sted. Og som dermed giver indsigt i et forestillet menneskes mulige reaktioner. Når eleven læser, foregår der en meddigtning. At læsningen af et fiktivt værk kan give sådanne sublime oplevelser er hver gang et mirakel.

Skønlitteraturen har den evne, at den kan underholde, bekræfte og/eller udfordre, og et vigtigt arbejde med tekstarbejdet i skolen er at finde nøglen til, hvad det er, den gode litteratur gør – ligesom det er væsentligt at tilegne sig nøglen til at kunne analysere sig frem til, hvorfor dårlig litteratur er dårlig.

Men uanset om det drejer sig om arbejdet med faktiske eller fiktive tekster, så er det væsentlige hele tiden arbejdet med sproget.

Hvad er litteratur?

Litteraturen begynder med myten – men det fortaber sig i øvrigt i det uvisse, fra hvornår litteraturen optræder. At de første fortællinger daterer sig tilbage til urtidens primitive fortællinger, er der ingen, der tvivler på. Hulemalerier og rids er de første tiders (billed-)fortællinger, men siden får ordet magt og ind træder myten med sine rituelle tilværelses- forklaringer, hvorfra fortællingen og litteraturen udvikler sig, sådan som vi kan følge den i litteraturhistorien.

Professor F. J. Billeskov Jansen skriver i sit store værk, Verdenslitteraturhistorie:

Kunsten og digtningen er blandt de redskaber, hvormed menneskeheden søger nye veje. Poesien kan derfor som utopi eller protest, være vejviser. Først og fremmest har vi chancen for at opdage os selv i bøger; det hører til de stærkeste sjælelige erfaringer under læsning at erkende nye sider af sit eget væsen, skel falder fra øjnene og hidtil skjulte muligheder åbner sig. Sjælen udvider sig, når en gammel eller ny bog i rette øjeblik falder i vore hænder.

Billeskov Jansens anskuelse er, at litteraturen viser noget til/om den, der læser, og at den kan være såvel mentalt ekspansiv som nyerkendende.

Litteratur er samlebetegnelsen for alle skriftlige frembringelser, der har set verdens lys i historien. Litteratur er - udover dette - betegnelsen på en skriftlig fremstilling af et forløb, der (som før nævnt) faktisk er forekommet eller er fri fantasi og dermed fiktion. Og ligesom der er noget grundlæggende forskelligt ved de to måder at fremstille på, er der også en grundlæggende ensartethed.

Den skriftlige fremstilling, som har faktisk karakter er kendetegnet ved at have et sagforhold, altså en direkte relation til virkeligheden, idet den skildrer noget, der faktisk er hændt. Den faktiske fremstilling kan - ud over artikler - fx være en biografi eller en historisk fremstilling af et givet forløb i

en given epoke.

I modsætning hertil har den fiktive fremstilling ikke nogen direkte relation til virkeligheden, idet dens substans er digtning. Forfatteren har skabt indholdet i sit værk i kraft af sin fantasi. Fremstillingen kan fx være en roman.

Romanens relation til virkeligheden kan være, at den rummer en så realistisk fremstilling af et hændelsesforløb, at den ligner virkeligheden til forveksling, når læseren arbejder med læsningen. Realisme har med det græske begreb mimesis at gøre. Mimesis betyder efterligning. En realistisk roman er således en roman, som efterligner virkeligheden. Den har imidlertid ikke noget direkte med virkeligheden at gøre, men kan siges at være en fortolkning af virkeligheden. En roman repræsenterer altid en som-om virkelighed. Det der starter en roman er altid spørgsmålet ”hvad nu hvis...?”

De faktiske tekster og fiktionen ligner hinanden ved, at de begge er konstruktioner.

Enhver faktisk fremstilling, det være sig fx en biografi eller en historisk fremstillet epoke, er en konstruktion af, hvad der skete. Og dermed er det en fremstilling, som forholder sig fortolkende til sit stof, hvorfor det er en fremstilling, der altid kan være til debat, og man kan endvidere altid drøfte, hvor frit den forholder sig til sit sagforhold, således at den i bund og grund nærmer sig eller ligefrem må kaldes fiktion. Forfatterens valgte vinkel afgør fremstillingens perspektiv, hvilket betyder, at den kunne have været anderledes. Forfatteren, forskeren, vælger sit stof og den vinkel, hvorfra der beskrives.

Dermed kan stoffet siges både at være et emne, der kan relateres til virkeligheden, som den udspillede sig, og samtidig er den en personligt forankret vurdering af hændelsesforløbet, som kan diskuteres. Konstruktionens sandhedsværdi kan altså beklivkes. Man kan forsvare at sige, at fremstillingen under alle omstændigheder er ”usand”, fordi den ikke beskriver virkeligheden som et forhold, der er 1:1, men fx på samme måde, som et kort forholder sig til virkeligheden. Men selv om fremstillingen således i sit konstruerede udgangspunkt kan siges at være usand, så kan den alligevel godt for læseren være en sand(synlig) fremstilling.

Modsvarende er en roman altid en konstruktion. Men hvor den faktiske fremstilling kan siges at være reduktionistisk i forhold til det saglige (virkelighedsforholdet), så er romanen hverken mere eller mindre end det, der står i den. Når romanen kan forekomme dyb, kompleks og intens, så skyldes det forfatterens evne til at lægge spor og tomme pladser ud, som læseren benytter til at digte videre på. Også romanen må i sit væsen siges at være ”usand”. Men også her gælder, at romanen kan opleves at være et sandt fortolket vidnesbyrd om virkeligheden – og igen er det i så fald en tilegnelse, som er læserens.

Når en forfatter har skrevet sit værk, er resten op til læseren. Det er det receptions-æstetiske moment, der er det spændende ved litteraturen. Dette at læseren er alene i sit tekstmøde, sin læsning, oplevelse, analyse og fortolkning. Forfattere skriver ofte i deres værker, at det er op til læseren at finde sandheden i fremstillingen. I sin store biografi om Søren Kierkegaard (SAK), skriver Joakim Garff et sted: Hvad der ydermere sker i det hvide stræde mellem sorte teksttegn, ved kun læseren med sig selv. Læsningen er altså ud over selve læsningen og oplevelsen også en meddigtning, hvori mulig sandhed kan vise sig.

Det væsentlige ved fortællingerne – af hvad art de nu må være – er altså, at de i deres konstruktion er ”usande”, men at de i det receptionsæstetiske rum kan opleves som sande (eller i det mindste sandsynlige). De kan også opleves som usande, hvilket ikke er nogen heldig kombination: Den usande skildring, der forbliver usand er en fremstilling, man som læser ikke kan fæste lid til.

Et væsentligt moment i forbindelse med litteraturen er, at den påvirker sin læser. Enten inspirerende, opbyggeligt eller nedbrydende.

Og når talen falder på opdragelsen, så kan det være væsentligt at undersøge hvorledes dette forhold

virker i forbindelse med det hensigtsmæssige i at anvende litteratur sammen med børn, ikke mindst hvilken litteratur man kan anvende – eller hvilken man eventuelt må fraråde.

Fiktionens styrkeområder

Hvad er det, fiktionen kan gøre ved sin læser? Man kunne sige følgende:

- a) Idemæssige og intellektuelle forhold fremtræder på en anskuelig og sanselig måde. Anskueligheden gør forholdene tilgængelige for vores forestillingsevne som konkrete helheder (vi kan se dem for os), og sanseligheden aktiverer vores sanseapparat (føle, lugte, smage, se og høre).
- b) Forhold som i virkelighedens verden forekommer adskilte, uforståelige og tilfældige, fremtræder i fiktionens univers (som den konstruerede verden, den er) i meningsfulde sammenhænge, som er tilgængelige for læserens undersøgende, tolkende og reagerende bevidsthed. Fiktionen postulerer almindeligvis sammenhængskraft.
- c) Forhold som i det almindelige liv fremtræder som selvfølgelige, indlysende eller "naturlige", og som man derfor ikke almindeligvis sætter spørgsmålstegn ved, kan skilles ad, opløses eller fremmedgøres i fiktionen på en sådan måde, at læseren provokeres til at stille spørgsmål.
- d) Fiktionen rummer en optik på "det gode liv", dvs. etik og moral, som bliver tydeligere, end når man støder på tilsvarende forhold i det virkelige liv. Dette kan fx anskueliggøres i en tekst på den måde, at en person svigtes af sin allerbedste ven på et i fortællingen afgørende tidspunkt. Og netop fordi det sker i fortællingens univers bliver et sådant svigt så tydeligt, at det er vanskeligt ikke at mobilisere en forargelse eller indignation på den svigtedes vegne. (Martin Jørgensen: Litteratur og virkelighed, 1987).

Hvad er lyrik?

Lyrik stammer fra glosen en lyre, som er et musikinstrument. Musikken formidler stemninger. Det samme gør sproget, når det formuleres, som det sker i lyrikken.

Digteren Poul Borum blev engang spurgt, om han havde skrevet et digt, som han var sikker på ville blive husket, når så meget andet var glemt. Det var han sikker på. Og digtet han tænkte på var dette:

Jeg.

Er.

Her.

Nu.

Skulle det være lyrik monstro?

Er det ikke bare en sætning enhver dansker har sagt et utal af gange? Jeg er her nu. Jo, sådan – men det er heller ikke sådan Borum skriver det. Så måske er det ikke lyrik, men måske er det noget andet og væsentligere: noget i retning af en lyrisk torso eller måske endda: alle digtes moder. Og hvorfor så det? Man kunne sige, at hvad, digtet udsiger, er følgende:

Jeg. (En person, der taler)

Er. (om sin eksistens)

Her. (et sted fra)

Nu. (på et givet tidspunkt).

For hvad er et digt? Det er:

Et intimt og intenst udsagn, der er elementært og afgørende. Et digt er noget, der uimodståeligt trænger sig på, oftest er det et jeg's stemme – en personlig ytring. Det er måske en indre stemme,

måske en henvendelse til et du. Digtet kan være en undren, en spørgen, en overbevisning/erkendelse.

Og så skal man bemærke, at digtet ikke arbejder med tidsrum, men med tidspunkter.

Der kan imidlertid godt være forløb i digte, men det væsentlige er momentet. I en folkevise kan fortælles et helt skæbnedrama – men momentet er at finde i omkvædet.

Lyrikken arbejder med de afgørende momenter, flashes der er uafkrystelige. Indsigter der ændrer liv. Når disse indsigter/erkendelser ikklædes lyrikkens sprog, er det derfor indlysende, at det væsentlige ved at arbejde med lyrik er et intenst arbejde med sprogets mange facetter: rim, rytme, billedsprog, brud på normalprosa, ordsammensætninger, orddannelser; stilistiske elementer med andre ord.

Om Sagprosa

Sagprosa og andre udtryksformer

Sagprosa kan være alle tekster, der behandler et sagforhold. Med et sagforhold menes, at teksten forholder sig til noget uden for sig selv. Faktisk forekommende forhold. Hvis teksten fx er en varedeklaration eller en vejrmelding er sagforholdet hvad varen består af, eller hvordan vejret bliver i morgen. Hvis sagforholdet er en kriminel handling, så er sagforholdet, hvad handlingen har afstedkommet, om gerningsmanden er pågrebet, evt. en analyse af, hvad der har ført til handlingen mv. Under alle omstændigheder er sagforholdet en henvisning til virkeligheden.

De fleste sagprosattekster forbinder vi sikkert med artikler, man støder på i aviser, ugeblade og magasiner. Der tænkes på artikler som:

Nyhedsartikel, informationsartikel, interview, baggrundsartikel, feature, opinionsartikel, lederen, klummen, kommentaren, læserbrevet, kronik/essay, anmeldelse.

Sagprosagenrerne har deres specielle karakteristika

En særlig genre er fx interviewet, hvor den, der skal interviewes, er artiklens emne. Det er personen, der er i fokus, han eller hun er ikke bare en kilde. Interviewet tegner almindeligvis et portræt af personen. Ideen er at få vedkommende til at træde i karakter. Anledningen for interviewet er som regel noget aktuelt (politisk, kunstnerisk, kulturelt), vedkommende er indblandet i. Under interviewet kan journalisten vælge at give personen medspil eller modspil. I et medspilsinterview er journalisten mere eller mindre ”mikrofonholder”, så personen bedst muligt kan få sine synspunkter præsenteret. I et modspilsinterview stiller journalisten kritiske spørgsmål, så personen må forsvare sine synspunkter.

Forskellige artikler har almindeligvis deres faste placering i en avis eller i et ugeblad, ligesom bestemte tv-udsendelser (fx tv-avisen) vises på bestemte tidspunkter hver dag og hver gang er opbygget på nogenlunde samme måde. Og for at seeren ikke skal komme i tvivl, præsenteres udsendelsesforløbet oftest i hovedoverskrifter. Sport og vejrmeldinger afslutter almindeligvis den type udsendelser, med mindre der vanker sensationelle oplysninger.

Det er hensigtsmæssigt, at eleverne både i læsning af og i egenproduktion af sagprosattekster kommer til at arbejde med de almindeligste sagprosagenrer, fx artiklen, reportagen, læserbrevet, brugsanvisningen og reklamen, således at de erhverver et bredt kendskab til artiklernes genretypiske træk. Derved udvikler eleverne deres færdighed i at gennemskue, hvilke sagforhold, teksterne handler om, hvordan de behandler disse forhold, og hvem der henvender sig til hvem.

Samtidig lærer eleverne også selv at udtrykke sig i disse genrer ved at bruge dem til deres egen skriftlige fremstilling. De kan fx lave en journalistisk anmeldelse, hvor de benytter journalistens virkemidler og både meddeler informationer, personlige holdninger og vurderinger samt evt. anbefa-

linger til en nærmere given modtager.

Gennem det mundtlige arbejde med sagprosaetekster er en analyse af kommunikationsforhold altid hensigtsmæssigt. Hvem er afsenderen, i hvilket medie bruges teksten, hvem henvender den sig til, hvilken type tekst er der tale om, hvilke virkemidler har forfatteren benyttet, og hvordan argumenteres der evt. for sagen? Hvem siger hvad til hvem, hvordan og med hvilken hensigt?

En blandingsform mellem fiktion og fakta (sagprosa) kaldes faktion. I tv-mediet kaldes den type ”tekster” ofte for en dramadokumentarisk tekst/udsendelse. Faktionen er en teksttype, som kan få virkelighed til at ligne fiktion - så virkeligheden forekommer lige så spændende som en film eller en roman.

En særlig type faktion er den indenfor historieskrivning, der kaldes kontrafaktisk historieskrivning. Her leger man med tanken om, at hvis en given situation havde set anderledes ud, end den gjorde, hvad ville der så være kommet ud af det? Altså fx: Hvis Hitler havde haft en lykkelig barndom, var han så blevet den verdenstyran, han blev? Den er en sjov leg med tanken – men den er altså som navnet siger: kontrafaktisk – altså i modstrid med, hvad der faktisk skete – og om mulige anderledes udviklinger ved man intet – det er ren, skønt underholdende, spekulation.

Essay

Ifølge fremmedordbogen er et Essay en ”kortere almenfattelig og bevidst subjektivt præget, uforpligtende prosastykke der i fri kunstnerisk form og uden forsøg på fuldstændighed belyser og reflekterer over et emne, især fra kunst, litteratur og videnskab, ofte med intimt præg, mindre dagsaktuelt præget end kronikken”.

Et lidt mere fyldestgørende signalement af essayet kan hentet i bogen ”At tænke skrive”:

1. ”Essayet er en kort, afrundet prosatekst der kan læses i ét træk.
2. Essayet giver udtryk for den skrivendes (essayistens) subjektive forhold til sit emne, der kan være hvilket som helst.
3. Emnet er anledning til forfatterens personlige fremstilling af sine indtryk, erfaringer, tanker, og forestillinger. Disse melder sig tilsyneladende spontant, de synes at blive til undervejs, mens essayet bliver til.
4. Forfatteren er en amatør, umiddelbart og kærligt optaget af sit emne, gerne på en søgende, spørgende, undrende måde.
5. Emnebehandlingen er let og elegant, ikke systematisk. Den er engageret, men ikke udtømmende. Den er øjeblikksbestemt og derfor undertiden springende, omkringdansende. Beretningen og beskrivelsen kan indgå på linje med ræsonnement.
6. Essayet ønsker at fascinere og udfordre læseren med overraskende formuleringer, sammenstillinger, synspunkter. Det vil ikke give entydige svar, ikke servere færdige løsninger, ikke fremsætte budskaber.
7. Essayet er en opdagelsesfærd, hvor læseren betragtes som en jævnbyrdig og fortrolig, der indbydes til at slå følge med forfatteren i al uhøjtidelig foreløbighed.”

Essayets historie

Det er uvist hvornår novellen og romanen blev til, men essayet derimod er meget nemt at datere. Det var den franske forfatter Michel de Montaigne, der opfandt genren med sin udgivelse af Essais i 1580. Essais kan oversættes med udkast eller forsøg. Ved at give sin udgivelse dette navn piller han sig selv ned fra den piedestal, som forfatterne til tider kan være sat på. Samtidigt kommer han i øjenhøjde med læserne, hvorved han skaber et personligt forhold til læseren, hvilket er karakteristisk for essayet.

Essayet er en rummelig genre, der opstod i et tomrum mellem skønlitteratur og faglitteratur. I genre-

borgen kaldes essayet for en hybrid (dvs. en ”blandingsgenre”). Kendte danske forfattere, der var glade for at anvende essaygenren var fx Georg Brandes, Jakob Paludan, Knud Sønderby, Martin A. Hansen, Karen Blixen, K.E. Løgstrup, Klaus Rifbjerg og Carsten Jensen.

I avisen er det også muligt dagligt at se essays eller noget, der minder meget om det. Det er typisk i kronikker, hvor skribenten har en holdning til et emne og ytrer sig om det i brede vendinger. I en kronik er det muligt for skribenter at belyse et meget komplekst emne ved hjælp af essayet. Idet der her er lagt op til tænkning, og der ikke er nogen endegyldig sandhed i essayet. Det er også en grundpille i essaygenren, at der ikke ses objektivt på tingen, og at der knyttes en holdning eller vinkel på problemet. Det er det, der adskiller essayet fra normal journalistik

Om billeder

Børn er i dag storforbrugere af billeder. De ser tv, video, bøger, blade, aviser og spiller på computere, og de kan endda gøre flere af de nævnte ting på én gang. Hvis børnene skal være i stand til at vurdere og tage stilling til det massive billed-bombardement, de dagligt udsættes for, må det ske gennem et grundigt arbejde med billeder, billedsprog og billedformer.

Så naturligvis skal eleverne lære at fordybe sig, når det handler om billeder.

Læseplaner i Billedkunst og Dansk

I læseplanen for billedkunst står bl.a.:

Arbejdet med billedsproget indgår som en del af elevernes personlige og sociale udvikling. Der tages ofte udgangspunkt i emner, og der arbejdes med skiftende skildringsformer, der er karakteriseret ved forskellige måder at udtrykke sig på. Ved at give udtryk for et indhold i en ti/sigtet form udvikler eleverne erkendelse og opnår fly viden. Eleverne lærer således at iagttage og beskrive verden ud fra en personlig synsvinkel.

I formålsparagraffen for dansk kan man i stk. 2 læse:

Undervisningen skal fremme elevernes lyst til at bruge sproget personligt og alsidigt i samspil med andre. Eleverne skal styrke deres bevidsthed om sproget og udvikle en åben og analytisk indstilling til deres egen tids og andre perioders udtryksformer. De skal opnå udtryks- og læseglæde og øge deres indlevelse og indsigt i litteratur og anden fiktion.

Udgangspunktet for begge formål er oplevelse og forståelse gennem analyse og vurdering.

Men oplevelsen og de erkendelsesmæssige værdier ligger i, at billedarbejdet foregår i en vekselvirkning, hvor barnet i det ene øjeblik er konsument og i det andet øjeblik er producent af billeder.

Gennem billedarbejdet får børnene et ekstra sprog, der udbygger deres oplevelser og begreber. Som sidegevinst får børnene bearbejdet alle de diffuse indtryk, de har fra deres omgivelser.

Billedlæsning

Der er mange tilgange til at læse billeder.

For den utrænede i billedlæsning kan det være en god ide at fastholde to principielle tilgange: en subjektiv og en objektiv.

Eleven kan i første omgang bevidstgøres herom, men den ideelle billedsamtale består naturligvis af en fri blanding af de to indfaldsvinkler.

I hvilke tilfælde man vil tage udgangspunkt i den ene eller den anden vinkel afhænger af den ak-

tuelle situation - hvis samtalen drejer sig om et abstrakt billede, vil den subjektive tilgang være at foretrække.

Den objektive analysetilgang kunne være denne

- Genre.
- Teknik.
- Indhold (fortælling).
- Billedets bestanddele.
- Farverne.
- Symboler.
- Tolkning.
- Motivjagt.

Den subjektive tilgang, kunne tage udgangspunkt i spørgsmål som

- Hvad får billedet dig til at tænke på?
- Hvorfor?
- Hvad synes du om det?
- Hvad handler det om?
- Er det uhyggeligt eller hvad?
- Er det grimt/smukt?
- Hvilke følelser får du ved at se på billedet?

Derefter kan elementerne fra den objektive analyse inddrages i den udstrækning, det er muligt.

Kommentarer til den objektive tilgang

Genre

Et billede bør bedømmes ud fra dets genre. Elever må lære begreber som naturalisme, symbolisme, surrealisme, renæssance mv. Eleverne må lære forskellen på figurative og nonfigurative billeder. Et naturalistisk billede må ikke indeholde fx marsmænd. Man må ikke vurdere et abstrakt maleri på samme måde eller med de samme briller, som man vurderer et naturalistisk billede.

Indhold

Tag udgangspunkt i en beskrivelse af de personer, der optræder på billedet. Deres tøj, frisurer, smykker, værdighedssymboler, redskaber og kropssprog.

Billedets bestanddele:

Hvordan et billede er komponeret, finder man ud af ved at tale om billedets opbygning.

Der må tales om:

Rum. Inddelt i forgrund, mellemgrund og baggrund. Er der fx overlapninger, størrelsesforskelle og farver. Eleverne bør have et særskilt undervisningsforløb i farver og deres symbolik, før de kan bruge det i billedanalysen. Der tænkes her på kolde og varme farver, grundfarver, komplementærfarver.

Synsvinkel. Eleverne må have kendskab til perspektiver. Normalperspektivet er den neutrale synsvinkel. Her finder man iagttagelsespunktet i øjenhøjde med motivet. Frøperspektivets synsvinkel er det, at billedet ses nedefra. Her finder man iagttagelsespunktet under motivet. Maleren markerer dermed en (ofte ironisk) holdning til motivet. Endelig er der fugleperspektivet, hvor billedet ses ovenfra. Her finder man iagttagelsespunktet over motivet. Også her markerer maleren sin holdning

til motivet.

Bevægelse. Et billede kan være statisk, dynamisk eller rytmisk. I det statiske billede hviler kompositionen i sig selv. I det dynamiske billede skabes uregelmæssige former for spænding og uro. En rytmisk bevægelse findes i et billede, når bestemte former gentages.

Farver

Farvesymbolik er altid afhængig af billedsammenhængen. Rødt kan fx symbolisere kongeværdighed, borgerlig repræsentation, socialistisk kamp, fornemhed eller kærlighed.

Det spændende ved at beskæftige sig med farvesymbolik er, at beskueren ofte får to sanseoplevelser på samme tid. For eksempel får man ofte en farveoplevelse, når man lytter til musik. Sådanne oplevelser er fællesmenneskelige, og de synes at være en del af et alment psykologisk reaktionsmønster. Forsøg har vist - hvad filosoffer og kunstnere har vidst i århundreder - at farvevalg til dels afhænger af vores personlighedsstruktur.

Når man arbejder med essayet

Titel?

På hvilken måde er essayet udformet?? (F.eks. ligner det andre genrer?)

Hvilken målgruppe er den skrevet til?

Forfatter? (Kender du noget til forfatteren? Søg evt. oplysninger om ham/hende!)

Hvornår er essayet skrevet?

Hvor er det fundet??

Handling/indhold? (Giv et referat med dine egne ord!)

Analyse af tekstens problemer: Hvilke emner nævnes i teksten? Hvad er problemstillingen? Har forfatteren en forklaring? Har du? Hvad ønsker forfatteren, at vi tager stilling til? Er det aktuelt?

Tid? (Historisk tid? Hvilken betydning har TID i dette essay?)

Sted? (Hvilke STEDER har betydning?)

Miljøkarakteristik? (Har miljøet en betydning? Bolig? Mennesker? Samfund?)

Personkarakteristik? (På hvilken måde er personer involveret? Alder? Udseende? Job? Væremåde?

Holdninger? Selvfølelse? Din opfattelse af personen? O.a.)

Er der en person at følge, så gør det sådan: Find 1-10 steder hvor personen nævnes! (Måske står der NAVN, HAN, HUN eller JEG?!) Hvert sted skal du undersøge dette: Hvor er personen? Hvem er personen sammen med? Hvad foretager personen sig? Hvordan har personen det? (følelser?) Begrund! Hvad vil personen foretage sig om lidt? Hvad vil forfatteren vise os med personen? O. lign. Skriv sidetal for hvert sted du undersøger! Lav et skema over oplysningerne!

Fortællersynsvinkel? (Jeg - fortæller? Indre og ydre synsvinkel? Alvidende fortæller?)

Hovedtema? (Hvad er det vigtigste essayet handler om?)

Sidetemaer? (Hvad handler det også om?)

Sproglige virkemidler? (Tillægsord? Metaforer? Ironi? Slang? O. a. ?)

Hensigt? (Hvad er forfatterens budskab? Hvilke positive og negative værdier er en del af essayet?)

Spænding? (Er der noget spændende, interessant, tankevækkende, uhyggeligt osv. i dette essay?)

Fortolkning/perspektivering? (Modsætninger? Begreber? Hvilke tanker sætter essayet i gang hos dig? Har du læst, set eller hørt om emnet før? Hvad er din mening? Om emnet? Om essayet.

